

*Nuorten tekemien rikosten
nopeutettu käsittely*

*Kokeilusta laajentamiseen, laajentamisesta
valtakunnallistamiseen*

*Nuorten tekemien rikosten
nopeutettu käsittely*

*Kokeilusta laajentamiseen, laajentamisesta
valtakunnallistamiseen*

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-093-8
Oikeusministeriö
Helsinki

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Raportti	
Nuorten tekemien rikosten nopeutettu käsittely; työryhmä: pj. apulaisvaltakunnansyyttäjä Jorma Kalske Valtakunnansyyttäjänvirastosta selvitysmies: OTT Sami Mahkonen oikeusministeriöstä		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 11.3.2002	
Julkaisun nimi Nuorten tekemien rikosten nopeutettu käsittely – kokeilusta laajentamiseen, laajentamisesta valtakunnallistamiseen			
Julkaisun osat Työryhmän ja selvitysmiehen raportti Tiivistelmiä 28.1.2003 pidetyn seminaarin esityksistä			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Helsingissä, Turussa, Tampereella, Vaasassa ja Joensuussa vuosina 2000-2001 järjestetyn nuorten tekemien rikosten nopeutetun käsittelyn tulokset olivat hyviä (työryhmämietintö 2002:3), minkä johdosta toiminta laajennettiin vuonna 2002 Rovaniemelle, Ouluun, Kokkolaan, Jyväskylään, Lahteen ja Tuusulan käräjäoikeuspiirin alueelle. Paikkakunnilla nopeutettiin nuorten tekemien rikosten tutkintaa, syyttämistä, tuomioistuin- ja täytäntöönpanoprosessia sekä pyrittiin kytkemään huolto- ja tukijärjestelmät entistä tiiviimmin oikeusprosessiin. Tarkoituksena on laajentaa toimintamalli jatkossa koko maahan.</p> <p>Nuorten rikosprosessin kokonaiskesto aika rikoksen ilmitulosta pääkäsittelyyn vaihteli kahdesta kolmeen kuukauteen, joten prosessin kestossa ei paikkakunnilla ole suuria ongelmia. Eri paikkakunnilla syntyi hiukan toisistaan poikkeavia toimintamalleja. Hyvinä toimintamalleina työryhmä pitää esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijä työskentelee poliisilaitoksella ja on siten välittömästi poliisin tavoitettavissa, henkilötutkinnan laadinta käynnistyy poliisin aloitteesta ja sovittelumahdollisuus selvitetään jo esitutkintavaiheessa. Myös nuorten juttujen keskittäminen nuorten asioihin perehtyneelle virkamiehelle on useilla paikkakunnilla osoittautunut hyväksi ratkaisuksi.</p> <p>Työryhmän mukaan nuorten juttujen nopeutetun käsittelyn toimintamalli pystyttäisiin parhaiten vakiinnuttamaan ja laajentamaan koko maahan siten, että se liitettäisiin osaksi poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen tulosoajasta. Työryhmä ehdottaa, että se asetettaisiin heille jo vuoden 2004 tulostavoitteeksi. Valtakunnallinen kehittämis- ja seurantavastuu olisi oikeus- ja sisäasiainministeriöillä.</p> <p>Syyttäjien yhteistoiminta-alueita voitaisiin hyödyntää toimintamallien valtakunnallistamisessa. Työryhmä ehdottaa, että viranomaisten alueellinen ryhmä perustettaisiin kaikille yhteistoiminta-alueille. Jäseninä olisivat poliisin, syyttäjän, sosiaalityö- ja tuomioistuimen nimeämät henkilöt. Vastuu ryhmän perustamisesta ja kehittämisestä olisi syyttäjillä.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) Rikosprosessi, prosessin nopeuttaminen, nuorisorikollisuus			
Muut tiedot Yhteyshenkilöt oikeusministeriössä Ulla Mohell ja Mari Aalto			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2003:3		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-093-8
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö päätti 27 päivänä heinäkuuta 1999 käynnistää kaksivuotisen kokeilun, jossa nopeutettiin nuorten tekemien rikosten tutkintaa, syyttämisen-, tuomioistuin- ja täytäntöönpanoprosessia sekä pyrittiin kytkemään huolto- ja tukijärjestelmät entistä tiiviimmin oikeusprosessiin. Kokeilu järjestettiin 1.1.2000–31.12.2001 Joensuussa, Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Vaasassa. Hankkeessa panostettiin viranomaisyhteistyön uudelleen organisointiin ja jokaisen viranomaisen sisällä tapahtuvan käsittelyn nopeuttamiseen. Käsittelyajat lyhenivät kaikilla paikkakunnilla, parhaimmillaan puoleen entisestä. Projektilla oli positiivinen vaikutus toimijoihin, ennen kaikkea poliiseihin, syyttäjiin ja tuomareihin. Asiaa on selvitetty tarkemmin julkaisussa ”Nuorten tekemien rikosten nopeutettu käsittely” (oikeusministeriön työryhmämietintö 2002:3).

Kokeilun päätyttyä toimintaa laajennettiin uusille paikkakunnille. Oikeusministeriö päätti 11 päivänä maaliskuuta 2002 käynnistää kehittämishankkeen, jossa pyrittiin hyödyntämään niitä tuloksia, joita saatiin nuorten tekemien rikosten nopeutettua käsittelyä koskeneessa kokeilussa sekä vakiinnuttamaan kokeilussa syntyneitä työtapoja valtakunnallisesti. Tätä tarkoitusta varten asetettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli johtaa, suunnitella ja seurata kehittämishanketta. Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasi oikeusministeriön nimeämä selvitysmies. Hanke kesti vuoden 2002 loppuun saakka.

Kehittämishankkeen johtoryhmänä toimineen työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin Helsingin kihlakunnan syyttäjänviraston johtava kihlakunnansyyttäjä, sittemmin apulaisvaltakunnansyyttäjä Jorma Kalske, ja jäseniksi ylikomisario Mikko Lampikoski sisäasiainministeriöstä, ylitarkastaja Anne Hujala sosiaali- ja terveysministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Paula Puoskari oikeusministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell oikeusministeriöstä, käräjätuomari Kalevi Julkunen Joensuun käräjäoikeudesta, tutkija Matti Marttunen Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta ja lainsäädäntösihteerin Mari Aalto oikeusministeriöstä. Aalto toimi käytännössä työryhmän sihteerinä. Työryhmä kokoontui työnsä kuluessa seitsemän kertaa.

Kehittämishankkeen selvitysmiehenä jatkoi oikeustieteen tohtori Sami Mahkonen. Hänen tehtävänä oli huolehtia suunnittelusta paikallistasolla ja yhdessä paikkakuntien viranomaisien kanssa kehittää menettelytapoja hankkeen tavoitteiden saavuttamiseksi, toteuttaa käytännössä työryhmän päätöksiä sekä raportoida työryhmälle hankkeen edistymisestä.

Työryhmän tuli toimeksiannon mukaan erityisesti (1) tehdä esitys siitä, miten kokeilulla kehitettyjä toimintamalleja voidaan hyödyntää ja vakiinnuttaa ne jokapäiväisiksi työtyötavoiksi mahdollisimman laajalle valtakunnallisesti, (2) vakiinnuttaa kokeilulla kehitetyt toimintamallit kokeilupaikkakunnilla, (3) laajentaa nopeutetun prosessin toimintamalli viidelle uudelle paikkakunnalle, (4) selvittää työtapoja huolto-, hoito- ja tukijärjestelmien kytkemiseksi entistä tiiviimmin prosessiin, (5) järjestää seminaari, jossa nuorten nopeutetun kokeilun tuloksia ja kehittämishanketta esitellään sekä (6) suunnitella yhdessä oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kanssa seurannan järjestäminen uusilla paikkakunnilla.

Raportissa kerrotaan, miten tavoitteet ovat toteutuneet sekä esitellään ehdotukset jatkotoimenpiteiksi. Raportin jaksot 1-2 perustuvat selvitysmies Sami Mahkosen selvitykseen hankkeen toteuttamisesta paikkakunnilla. Näissä jaksoissa käsitellään toimeksiannon kohtia 2 ja 3. Prosessin kestoa koskeva jakso 3 perustuu tutkija Matti Marttusen tutkimusaineistoon. Marttunen on laatinut toimeksiannon 6 kohdassa tarkoitetun selvityksen käsittelyajoista. Jakso 4 sisältää toimeksiannon 1 kohdassa tarkoitetun työryhmän esityksen toimintamallien vakiinnuttamisesta ja laajentamisesta valtakunnallisiksi sekä toimeksiannon 4 kohdassa mainitun selvityksen. Toimeksiannon 5 kohdassa tarkoitettu seminaari järjestetään säätytalolla 28 päivänä tammikuuta 2003.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä ja selvitysmies luovuttavat raporttinsa kunnioittavasti oikeusministeriölle

Helsingissä 28 päivänä tammikuuta 2003

Jorma Kalske

Sami Mahkonen

Anne Hujala

Kalevi Julkunen

Mikko Lampikoski

Matti Marttunen

Ulla Mohell

Paula Puoskari

Mari Aalto

1. Kokeilusta laajentamiseen

Vuosina 2000-2001 Helsingissä, Tampereella, Turussa, Vaasassa ja Joensuussa toteutetun kokeilun tavoitteena oli nopeuttaa nuorten tekemien rikosten käsittelyä, tehostaa viranomaisyhteistyötä, kytkeä huolto-, hoito- ja tukijärjestelmät entistä tiiviimmin oikeusprosessiin sekä tehdä lainvalmistelualoitteita.

Eryteisesti prosessin nopeutumisen ja viranomaisten välisen yhteistyön tiivistymisen osalta kokeilun tulokset olivat hyviä. Käsittelyajat lyhenivät parhaimmillaan puoleen entisestä ja yhteistyö viranomaisten välillä lisääntyi. Kokeiluun liitetyn seurantatutkimuksen tulokset julkaistaan helmikuussa 2003 ilmestyvässä Matti Marttusen tutkimuksessa ”Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia.” (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193).

Hyvien tulosten kannustamana nopeutetun prosessin toimintamalli pyrittiin säilyttämään kaksivuotisessa kokeilussa mukana olleilla paikkakunnilla kokeilun päättymisen jälkeenkin ja päätettiin toiminnan laajentamisesta uusille paikkakunnille. Kokeilussa mukana olleilla paikkakunnilla projektin jatkuminen on jäänyt paikkakuntaakohtaisten työryhmien sekä selvitysmiehen toiminnan varaan. Näillä paikkakunnilla käsittelyaikoja ei ole seurattu systemaattisesti enää vuoden 2001 jälkeen.

Uusien paikkakuntien valinnassa etsittiin kaupunkeja, joissa nuorten rikosjuttujen käsittelyajat ovat pitkiä tai joissa tilastoidun nuorisoriikollisuuden taso on korkeampi kuin yleensä Suomessa. Myös alueellinen kattavuus ja kunkin paikkakunnan viranomaisten halukkuus lähteä toimintaan mukaan otettiin huomioon.

Hankkeeseen otettiin mukaan Rovaniemi, Oulu, Kokkola, Jyväskylä, Lahti ja Tuusulan käräjäoikeuspiiri (Järvenpää, Kerava ja Tuusula). Nopeutettu prosessi käynnistyi toukokuun 2002 alusta lukien. Oikeusministeriön ohjaamana toiminta jatkui vuoden 2002 loppuun saakka.

Jokaiselle uudelle paikkakunnalle perustettiin omat paikalliset työryhmänsä. Ne kokoontuivat kukin neljä-viisi kertaa. Vuosina 2000 ja 2001 alueellisissa työryhmissä oli mukana poliisin, syyttäjävirston ja käräjäoikeuden sekä sosiaalityön, lastensuojelun ja kriminaalihuollon edus-

tus. Vuonna 2002 uusilla kehittämisspaikkakunnilla alueellisiin työryhmiin tulivat mukaan poliisi, syyttäjä, kärjätuomari ja sosiaalityöntekijä. Kevennettyyn malliin päädyttiin siksi, että kokeilun yhteydessä huolto-, hoito- ja tukijärjestelmien tiiviimpi integroiminen oikeusprosessiin osoittautui vaikeaksi ja osin myös lisäresursseja vaativaksi toiminnaksi, minkä vuoksi uusilla paikkakunnilla keskityttiin pääasiassa oikeusprosessin nopeuttamiseen sekä viranomaisyhteistyön tiivistämiseen. Paikkakuntakohtaisten työryhmien kokoonpano ilmenee liitteestä 1.

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa paikkakunnilla oli käytössä kaksisivuinen seurantalomake. Koska sitä pidettiin liian yksityiskohtaisena, se korvattiin vuonna 2002 yksisivuisella lomakkeella (liite 2). Jaksossa 3 esitettävät tilastotiedot perustuvat tähän lomakkeeseen.

Hankkeen toteuttaminen on sekä kokeilu- että laajentamisvaiheessa edellyttänyt eri viranomaistahojen motivointia ja ennen kaikkea toistuvien tapaamisten järjestämistä. Eri paikkakunnilla on vuosina 2000–2002 pidetty kaikkiaan noin 130 sellaista kokousta, joissa oikeusministeriön selvitysmies on ollut läsnä. Selvitysmiehen pääasiallinen työpanos on suuntautunut Helsingissä, Turussa, Tampereella, Vaasassa, Joensuussa, Oulussa, Rovaniemellä, Kokkolassa, Lahdessa, Jyväskylässä ja Tuusulan käräjäoikeuspiirissä tapahtuneen työn organisoimiseen, toteuttamiseen ja seurantaan. Selvitysmies on kuitenkin toimikautensa aikana pyrkinyt toimintamallin levittämiseen laajemminkin. Useita satoja nuorten rikoksenteekijöiden parissa työskenteleviä henkilöitä on osallistunut erilaisiin kokouksiin ja seminaareihin lukuisilla paikkakunnilla, kuten Mikkelissä, Porissa, Savonlinnassa, Kuopiossa, Hyvinkäällä, Riihimäellä ja Kemissä. Pääpainona näissä tilaisuuksissa on ollut nopeutetun prosessin kehittämishankkeesta tiedottaminen. Se on tapahtunut suullisesti ja aineistoja jakaen. Hanke on ollut esillä varsin näkyvästi myös tiedotusvälineissä. Yleinen kiinnostus hanketta kohtaan on ollut suurta.

2. Viranomaiskäytännöt uusilla paikkakunnilla

Jyväskylä

Poliisi. Aiemmissa tulossopimuksissa oli sitouduttu nuorten juttujen nopeuttamiseen. Kun uusi projekti alkoi, asiasta tiedotettiin henkilökunnalle. Tutkinnanjohtajat seuloivat esiin nuor-

ten jutut ja pyrkivät hoitamaan ne nopeutetusti eteenpäin. Resurssipulan vuoksi ei ollut mahdollista järjestää nuorten juttujen hoitamista tietyn poliisimiehen tehtäväksi. Toisaalta uutta tulossopimusta tehtäessä on otettu huomioon nuorten juttujen priorisointi.

Syyttäjiä informoitiin nuorten juttujen nopeutetusta käsittelystä ja kehoitettiin kiinnittämään huomiota siihen, että jutut ratkaistaan mahdollisimman nopeasti. Lomille jääville syyttäjille ei jaeta nuorten juttuja, mikäli se on suinkin mahdollista. Juttuja ei kuitenkaan jaeta keskitetysti määrättyille syyttäjille, vaan tasapuolisesti kaikille.

Sosiaalityöntekijät. Projektista informoitiin lastensuojelun laatupiirille. Jyväskylässä otettiin vuonna 2001 käyttöön järjestelmä, jossa henkilötutkinnat käynnistyvät poliisin aloitteesta. Sovittelussa nuorten jutut ovat esillä samoin kuin muidenkin sovittelutapaukset. Suunnitelmissa on, että poliisilaitoksen yhteyteen sijoitettaisiin sosiaalityöntekijä.

Tuomareita ja käräjäsihteereitä on informoitu nuorten jutuista. On pyritty pitämään kiinni ROL 5:13,1:ssä säädetystä kahden viikon määräajasta. Tuomion vapauttamisessa on esiintynyt vaihteluita.

Tuusulan käräjäoikeuspiiri

Poliisi aloitti toimintansa tiedottamalla hankkeesta esitutkintaa suorittaville poliisimiehille, tutkinnanjohtajille ja tutkintasihteereille. Tietojen keräämiseksi käyttöön otettiin värikäs (vihreä) lomake, jotta se herätti huomiota jutun laadusta. Poliisi korosti prosessiajattelua eli sitä, mitä tarkoitusta varten asian eri vaiheissa toimittiin. Tällä tavoin pyrittiin motivoimaan kaikkia poliisitoimessa työskenteleviä.

Syyttäjänvirasto koulutti syyttäjiä ja kansliahenkilökuntaa. Kun poliisilta tulee pöytäkirja, se erottuu muista. Lomakkeilla varustetut asiakirjat otettiin välittömästi nopeutettuun käsittelyyn. Saadessaan asiakirjan syyttäjä tietää asialla olevan kiire. Henkilötutkinta aiheutti aiemmin turhia viiveitä. Kehittämishankkeen myötä järjestelyä muutettiin siten, että poliisi tilaa henkilötutkinnat.

Sosiaalihuollossa panostettiin erityisesti henkilötutkinnan loppuun saattamiseen siihen mennessä, kun esitutkinta-aineisto on valmiina. Valmiudet yhteistyöhön poliisin kanssa ovat olleet jo entuudestaan hyvät, koska sosiaalityöntekijä on työskennellyt poliisilaitoksessa vuoden 1999 alusta lukien. Kehittämishankkeen aikana toiminnassa on täsmennetty sosiaalityöntekijän roolia kuulusteluissa ja esitutkinnassa.

Käräjätuomarit, kärjäsihteerit ja haastemiehet ovat sitoutuneet nopeutetun käsittelyjärjestyksen noudattamiseen. Jutut jaetaan tuomareille heti, kun ne saapuvat syyttäjiltä. Kukin kärjätuomari huolehtii siitä, että asiat otetaan viipymättä käsittelyyn. Nuorten osalta on lisäksi otettu käyttöön erityinen seurantalista, johon jutut merkitään. Listojen perusteella seurataan juttujen etenemistä.

Kokkola

Poliisi valitsi alkuun yhdys henkilön, joka järjesti sisäisen informoinnin tutkijoille. Seurantalomakkeet kerättiin keskitetysti yhteen paikkaan. Kansliahenkilöille annettiin vastuu lomakkeiden hoitamisesta. Asiasta keskusteltiin toistuvasti syyttäjien kanssa. Tehtiin selkeä priorisointiohje, jonka mukaan nuorten jutut ovat samassa kiireellisyysluokassa pidätettyjen ja vangittujen kanssa. Poliisi piti huolta myös pahoinpitelyrikosten yhteydessä tarvittavien lääkärintodistusten nopeutetusta tilaamisesta terveydenhuollosta.

Syyttäjien osalta ei tapahtunut kovin radikaaleja muutoksia, koska jo aikaisemmin oli priorisoitu nuorten juttuja. Kansliahenkilökunta otti erilleen poliisilta tulleet nuorten jutut. Ne toimitettiin suoraan syyttäjälle. Henkilötutkinnat on tilattu suoraan poliisin toimesta. Aikaisemmin syyttäjä hoiti henkilötutkintojen tilaamisen.

Sosiaalihuolto. Aiemmin henkilötutkinnat ohjautuivat lastensuojeluun jossain määrin sattumanvaraisesti. Toimintaa on uudistettu siten, että poliisin työtiloissa työskentelevä sosiaalityöntekijä on hoitanut henkilötutkintojen tekemisen. Sosiaalityöntekijä on ollut mukana esitutkinnassa, sovittelussa ja oikeudenkäynneissä. Läsnäolo esitutkinnassa on myös vauhdittanut henkilötutkintojen tekemistä. Koko nuorisoprosessia on pyritty seuraamaan.

Käräjäoikeudessa lähtökohtana on ollut kahden viikon määräaika (ROL 5:13,1). Käytännössä nuorten jutut menevät neljälle kärjätuomarille. Kun juttu on tullut lainvoimaiseksi, asia on vapautettu välittömästi täytäntöönpanoa varten.

Lahti

Poliisilaitokselle on luotu niin sanottu ohituskaista: kohderyhmään kuuluvat jutut otetaan tutkintaan ennen muita samanlaisia juttuja. Pöytäkirjat laaditaan, monistetaan ja lähetetään priorisoidusti eteenpäin. Uudentyyppinen järjestelmä on ohjeistettu kaikille tutkinnanjohtajille, tutkijoille ja tutkintasihteereille sekä kansliahenkilökunnalle.

Syyttäjänvirastossa on informoitu syyttäjiä ja kansliahenkilökuntaa korostaen esitutkintalain 43 a §:ssä säädettyä nopeuttamisvelvoitetta. Syyttäjänvirasto on pyytänyt poliisin väkivaltarikostoimistoa huolehtimaan lääkärinlausuntojen tilaamisen ja valmistumisen jouduttamisesta.

Sosiaalilautakunnan edustaja työskentelee poliisilaitoksella. Sosiaalityöntekijä osallistuu kuulusteluihin ja tutustuu esitutkintapöytäkirjoihin sekä ilmoittaa asiasta sovittelutoimistoon. Siellä sosiaalityöntekijä kirjaa tiedot lastensuojeluilmoituksiksi. Sosiaalityöntekijä on hoitanut kaikkien juttujen osalta oikeusedustuksen lastensuojelulain säännösten edellyttämällä tavoin. Mikäli nuori on tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja valvontaan, oikeusedustaja on ottanut välittömästi yhteyttä lastensuojeluviranomaisiin. Henkilötutkinnan tilaaminen kuuluu syyttäjän tehtäviin, mikä aiheuttaa viipeitä.

Käräjäoikeudessa jokaista tuomaria on informoitu kirjallisesti puheena olevasta hankkeesta. Kahdelle tuomarille on nimetty tietty yhteinen syyttäjä. Syyttäjä toimittaa haastehakemukset käräjäoikeuden yleiskansliaan, josta jutut jaetaan tuomareille käsiteltäviksi. Nuorten jutuista pidetään yleiskansliassa erillistä jakolistaa. Sen yhtenä tarkoituksena on varmistaa, että tuomareille tulleiden juttujen lukumäärä tasoittuu. Tuomari pyrkii määräämään käsittelypäiväksi oman seuraavan vakioistuntopäivänsä. Pienehköjä nuorten juttuja on koottu samalle istuntopäivälle, ja päiväksi on sovittu joku kuukauden perjantaipäivistä, jolloin muita rikosistuntoja ei yleensä ole. Tuomarit sopivat keskenään asioiden käsittelyajat olemalla yhteydessä myös syyttäjään.

Oulu

Poliisin osalta nuorten tekemien rikosten tutkinta on keskitetty lähipoliisiyksikölle. Sinne on keskitetty myös huumausaineen käyttörikoksiin liittyvät puhuttelut sekä kadonneita ja huostaanotettuja nuoria koskevat asiat. Yksikkö on saanut lisätyövoimaa kolme henkilöä.

Syyttäjänvirastossa nuorten jutut on keskitetty kahdelle syyttäjälle. Nämä jutut jaetaan heille muiden juttujen ohella.

Sosiaalitoimen yhteistyö lähipoliisin kanssa on ollut tiivistä ja neuvotteluja on käyty säännöllisesti. Ongelmana on ollut nuorten tavoitettavuus ja resurssipula, kuudesta työntekijästä kolme on tilapäisiä. Nuorten vanhempien saaminen mukaan teon selvittelyyn jo tutkintavaiheessa olisi tärkeää.

Sovittelumahdollisuuden selvittämistä varten poliisi lähettää kaupungin nuoriso- ja sijaishuoltoon alle 18-vuotiaana tehdyistä teoista lastensuojelulain mukaisen ilmoituksen ja esitutkintapöytäkirjan. Sovittelusihteeri käy läpi jokaisen pöytäkirjan ja valitsee ne tapaukset, jotka otetaan sovitteluun. Nykyisin tutkinnanjohtaja yhä useammin jo tutkintavaiheessa ottaa yhteyttä sovittelutoimistoon ja kysyy sovittelun mahdollisuutta. Sovittelusihteeri pyrkii saamaan menettelyn käyntiin viivytyksettä, eli lähettää heti kirjeet asianosaisille ja ottaa yhteyttä sovittelijaan. Samoin hän pyrkii ilmoittamaan sopimuksen syntymisestä tai sovittelun epäonnistumisesta heti poliisille tai syyttäjälle. Vaikeutena on nuorten ja heidän vanhempiensa sekä asianomistajien tavoittaminen ja yhteisen neuvotteluajan löytäminen.

Käräjäoikeudessa nuorten tekemät rikosjutut on keskitetty kahdelle kärjätuomarille. Juttujen jakautuminen kärjätuomareiden kesken määräytyy sen perusteella, kenen syyttäjän tekemästä haastehakemuksesta on kysymys. Nuorten jutut tulevat kärjätuomareille muiden juttujen mukana, eikä niiden käsittelyä varten ole nimetty tiettyjä istuntopäiviä.

Rovaniemi

Poliisin voimavarat ovat vähentyneet, minkä seurauksena tutkintatoimintaa on jouduttu organisoimaan aiemmasta poikkeavalla tavoin. Rikospäivystysryhmän ohella on kaksi rikostutkintaryhmää. Toiselle niistä tulee tutkittavaksi alaikäisten tekemät huumausainerikokset ja huumausaineiden käyttörikokset. Kaikkien tutkintaan osallistuvien ryhmien (vara)johtajille on jaettu nuorten rikosprosessin seurantalomake täyttöohjeineen. Lisäksi henkilökuntaa on informoitu erityisen Tiimifoorumin kautta.

Syyttäjä ei tilaa henkilötutkintaa, vaan poliisi. Syyttäjäosaston neljä syyttäjää käsittelee nuorten jutut rotaatioperusteella: jokaisella syyttäjällä on vuoden aikana yksi kolme kuukautta kestävä vastuuvuoro. Vastuuvuorossa oleva syyttäjä suorittaa syyteharkinnan siten, että se valmistuu kahdessa viikossa. Niin ikään vastuuvuorossa oleva syyttäjä hoitaa juttunsa kaikki toimenpiteet kussakin oikeusasteessa.

Sosiaalityöntekijä päivystää poliisilaitoksella myös viikonloppuisin. Hän on mukana alaikäisten kuulusteluissa ja tekee lastensuojeluilmoitukset. Sosiaaliviraston sosiaalityöntekijä tekee henkilötutkinta-asiakirjat ja toimittaa ne poliisille, joka vuorostaan toimittaa ne merkinnöillä varustettuina syyttäjälle. On perustettu erityinen lastensuojelutiimi ja toisaalta myös aikuisille suunnattu tiimi; lastensuojelutiimi käsittelee nopeutetusti kaikki lastensuojeluilmoitukset.

Käräjäoikeudessa on päivystävä tuomari. Hän sopii vastuuvuorossa olevan syyttäjän kanssa jutun pääkäsittelypäivän. Se pidetään kolmen viikon kuluessa syyteharkinnan valmistumisesta.

3. Käsittelyajat eri paikkakunnilla ja viranomaisissa

Rikosprosessin eri vaiheiden kesto on mahdollista laskea monella eri tavalla. Kokeilun seurannassa käsittelyajat on määritelty seuraavasti: ”poliisin käsittelyaika” on ajanjakso rikoksen ilmitulon ja jutun syyttäjälle saapumisen välillä, ”syyttäjän käsittelyaika” on ajanjakso jutun syyttäjälle saapumisen ja syytteen nostamisen tai syyttämättä jättämisen välillä ja ”tuomioistuimen käsittelyaika” tarkoittaa ajanjaksoa jutun vireilletulon ja pääkäsittelyn välillä. Eri vi-

viranomaisten käsittelyajat on siis tutkimuksessa laskettu siten, että laskentamalli kattaa ajallisesti koko rikosprosessin.

Seuraavassa esitettävät tiedot käsittelyajoista perustuvat vuosina 2000-2001 toteutetun kokeilun osalta vajaan 4000 rikosjutun aineistoon. Vuoden 2002 aikana toteutetun kehittämishankkeen osalta tiedot perustuvat vajaan tuhannen tapauksen aineistoon.

Poliisi

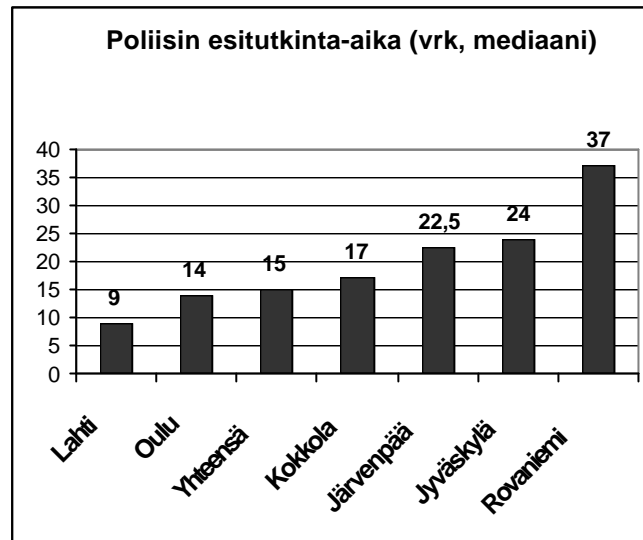
Tärkeä kysymys puhuttaessa rikosprosessin ajallisesta kestosta on se, mitä voimassa olevassa lainsäädännössä säädetään tästä. Rikosprosessin ajallista kestoja koskeva sääntely on eri viranomaisten kohdalla järjestetty eri tavoin. Tämä johtuu siitä, että eri viranomaisten tehtävät nuorisoprosessissa ovat erilaisia.

Poliisin on esitutkintalain mukaan toimitettava esitutkinta ilman aiheetonta viivytyksiä. Tämä koskee yhtä lailla kaikkia rikoksesta epäiltyjä, eikä käsittelyaikaa koskeva sääntely lasten tai nuorten kohdalla eroa muiden tekijäryhmien kohtelusta.

Esitutkinta-aika oli vuonna 1999 koko maassa ikäryhmässä 15–17-vuotiaat keskimäärin 129 vuorokautta.

Helsingissä ja Turussa 15–17-vuotiaiden tekemien rikosten käsittelyaika poliisissa vuosina 2000-2001 oli keskimäärin noin kaksi kuukautta, Vaasassa se oli 1,5 kuukautta ja Joensuussa ja Tampereella noin kuukauden.

Alla olevasta kuviosta ilmenee tiedot esitutkinnan kestosta eri paikkakunnilla vuonna 2002. Erot ovat verrattain suuria. Lahdessa esitutkinta kestää keskimäärin hieman yli viikon, kun taas Rovaniemellä vastaava aika on yli kuukauden. Vaikka erot paikkakuntien välillä ovatkin suuria, esitutkinta-aika ei ole yhdelläkään paikkakunnalla huolestuttavan pitkä. Kaikki paikkakunnat mukaan lukien esitutkinta kestää keskimäärin noin kaksi viikkoa.

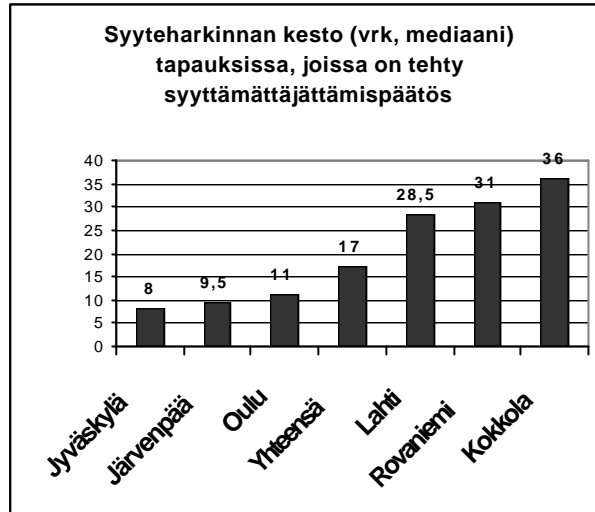
Syyttäjä

Syyttäjän toimintaan liittyvästä nopeusvelvoitteesta säädetään niin ikään esitutkintalaissa. Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän rikoksesta syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä. Laki velvoittaa näin ollen syyttäjän viivytyksettömään toimintaan nuorten rikosten käsittelyssä, mutta ei aseta kiinteitä enimmäisaikoja.

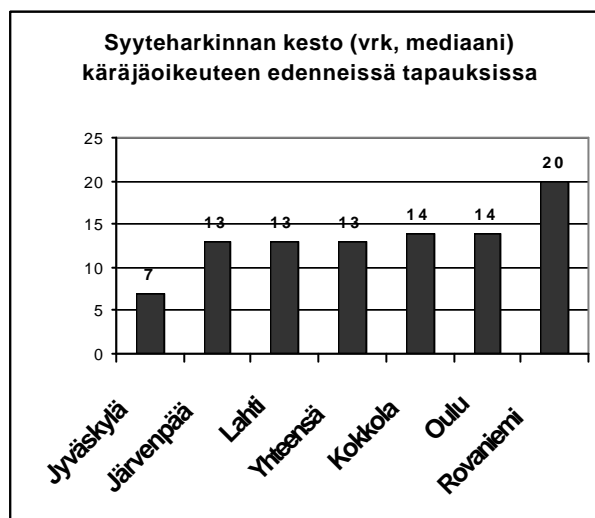
Syyttävävaiheen käsittelyaika oli vuosina 2000-2001 toteutetun kokeilun aikana keskimäärin hieman alle kolme viikkoa ja käsittelyaika laski kokeilun myötä noin puoleen verrattuna vuoteen 1999. Helsingissä syyttäjien käsittelyaika oli noin kuukauden, ja Joensuussa vain 4 vuorokautta. Tampereella, Turussa ja Vaasassa syyttäjien keskimääräinen käsittelyaika oli kahdesta kolmeen viikkoon.

Syyttäjien syyteharkinnan kesto vaihtelee sen mukaan tehdäänkö jutussa syyttämättäjättämispäätös vai eteneekö juttu käräjäoikeuteen. Pääsääntöisesti syyteharkinta kestää pidempään jutuissa, joissa syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen.

Alla olevassa kuviossa on esitetty syyteharkinnan kesto jutuissa, joissa on tehty syyttämättäjättämispäätös. Näissä tapauksissa lyhyin syyteharkinta-aika on Jyväskylässä (8 vrk) ja pisin Kokkolassa (36 vrk). Kaikki paikkakunnan mukaan lukien syyteharkinta kestää syyttämättä jätetyissä jutuissa keskimäärin reilut kaksi viikkoa.

Alla olevassa kuviossa on esitetty syyteharkinnan kesto jutuissa, jotka ovat edenneet käräjäoikeuteen. Myös tässä jutturyhmässä syyteharkinta-aika on lyhyin Jyväskylässä (7 vrk). Pisin syyteharkinta-aika syytteeseen johtaneissa jutuissa on Rovaniemellä, jossa se on lähes kuukauden.

Huolimatta suurista eroista eri paikkakuntien välillä syyttäjien käsittelyaikoja voidaan pitää kaiken kaikkiaan kohtuullisen lyhyinä.

Tuomioistuin

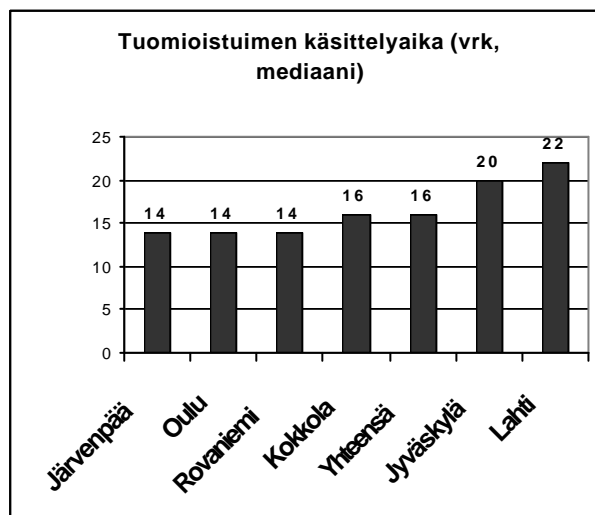
Vuonna 2001 keskimääräinen käsittelyaika rikosasioissa oli 3,6 kuukautta. Käsittelyajan keskiarvo nousi edellisestä vuodesta. Käsittelyajat olivat 2 kuukautta tai lyhyempiä 15 käräjäoi-

keudessa. Pääkaupunkiseudun isoissa käräjäoikeuksissa käsittelyajat ovat edelleen pidentyneet ja olivat Espoossa 4,9, Vantaalla 4,2 ja Helsingissä 8,3 kuukautta. (Oikeusministeriön hallinnonalan toimintakertomus 2001).

Rikosten tuomioistuinkäsittelyä sääntelevässä laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa on asetettu kiinteä enimmäisaika alle 18-vuotiaiden vastaajien pääkäsittelyn pitämiseksi. Pääkäsittely on pääsääntöisesti pidettävä 14 vuorokauden kuluessa rikosasian vireilletulosta.

Tuomioistuinten käsittelyaika ikäryhmässä 15-17-vuotiaat oli vuosina 2000-2001 toteutetun kokeilun aikana keskimäärin reilut kolme viikkoa. Kokeilun myötä tuomioistuinten käsittelyaika laski noin puoleen vuodesta 1999. Nuorten rikosten käsittely kesti Helsingin käräjäoikeudessa keskimäärin noin puolitoista kuukautta. Joensuussa, Tampereella, Turussa ja Vaasassa tuomioistuinvaihe kesti kahdesta kolmeen viikkoon. Tiedot vuodelta 1999 osoittavat, että tuomioistuinten käsittelyajat ovat karkeasti ottaen puolittuneet vuoteen 1999 verrattuna.

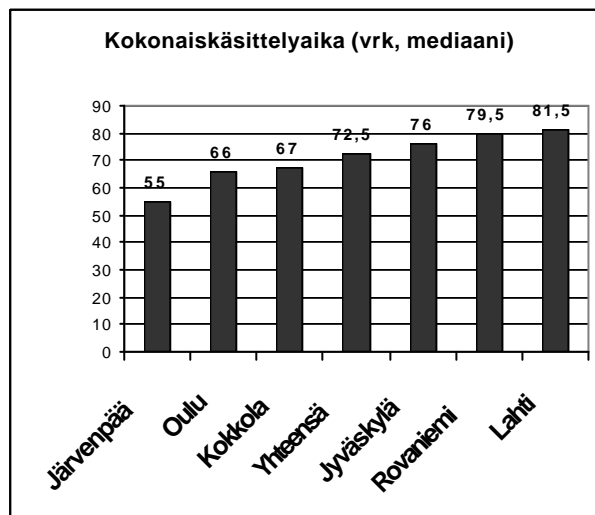
Kuten alla olevasta kuvioista ilmenee, tuomioistuinten käsittelyajoissa ei ole yhtä suuria eroja eri paikkakuntien välillä kuin muiden viranomaisten käsittelyajoissa. Kaikki paikkakunnat mukaan lukien tuomioistuinten käsittelyaika on keskimäärin hieman yli kaksi viikkoa. Huomionarvoista on kuitenkin se, että edellä mainittu kahden viikon määräaika pääkäsittelyn pitämiseksi toteutuu ainoastaan 45 prosentissa tapauksista.

Kokonaiskäsittelyajat

Vuosina 2000-2001 toteutetun kokeilun aikana Helsingissä kokonaiskäsittelyaika oli keskimäärin 172 vuorokautta, Joensuussa 54 vuorokautta, Tampereella 108 vuorokautta, Turussa 110 vuorokautta ja Vaasassa 79 vuorokautta. Helsingissä ja Joensuussa kokonaiskäsittelyaika lähes puolittui verrattuna vuoteen 1999. Turusta ja Vaasasta ei kokonaiskäsittelyajan osalta ole vertailutietoja vuodelta 1999, mutta syyttäjien ja tuomioistuimien käsittelyaikojen huomattava lasku antaa viitteitä siitä, että kokonaiskäsittelyaika olisi puolittunut. Tampereella muutos on käytössä olevien tietojen perusteella hyvin vähäinen, mutta jo vuoden 1999 lähtökohalta oli siellä verrattain hyvä. Kokonaiskäsittelyajasta noin 60 % kului poliisin suorittamaan esitutkintaan. Syyttäjien ja tuomioistuinten osuus kokonaiskäsittelyajasta oli kummankin osalta noin 20 %.

Alla olevasta kuviosta ilmenee tiedot nuorten rikosprosessin kokonaiskestosta (rikoksen ilmoituksesta pääkäsitteeseen). Kokonaiskäsittelyajat vaihtelevat kahdesta kolmeen kuukauteen. Rikosprosessin kestossa ei näin ole yhdelläkään tarkastelussa olevalla paikkakunnilla suuria ongelmia.

Sosiaalihuolto

Kun lapsi tai nuori jää kiinni rikoksesta epäiltynä, poliisi aloittaa kuulustelut yleensä viipymättä. Kuulustelut eivät läheskään aina ajoitu virka-ajalle. Jotta sosiaalitoimi voisi tällöin olla paikalla lapsen edun valvojana, siltä edellytetään näin ollen jonkinlaista varallaolojärjestelmää tai päivystyksen järjestämistä.

Lastensuojelulain mukaan sosiaalilautakunnan tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (EPA) 15 § puolestaan velvoittaa poliisin tekemään sosiaalilautakunnalle kaksi ilmoitusta. Ensimmäkin kun lasta kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ”ilmeisesti tarpeettomana”. Esitutkintaviranomaisen on lisäksi viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle. Esitutkintaedustuksen tarve on arvioitava siis lastensuojelullisin perustein. Poliisilla ei liene valmiuksia arvioida lastensuojelullista tarpeellisuutta yhtä hyvin kuin sosiaalitoimen edustajilla. Näin ollen poliisin olisi syytä aina ilmoittaa lapsen epäilystä rikoksesta heti myös sosiaaliviranomaisille, joiden tehtävänä on tämän jälkeen arvioida edustuksen tarve.

Käytännössä sosiaalilautakunnan poissaolo esitutkinnasta ei johdu mukanaolon ilmeisestä tarpeettomuudesta, vaan resurssi- ja organisointiongelmista ja lainsäädännön epäselvyudessa (miten ”ilmeinen tarpeettomuus” tulkitaan).

Tutkimusaineiston mukaan sosiaalitoimen edustaja oli läsnä kuulusteluissa lähes 70 prosentissa tapauksista. Nuorten rikosjuttua tuomioistuimessa käsiteltäessä sosiaalitoimen edustaja oli läsnä niin ikään lähes 70 prosentissa tapauksista.

4. Työryhmän ehdotukset

Nopeutetun prosessin toimintatapa on laajennettu kuudelle uudelle paikkakunnalle, joten hankke on tältä osin jopa hieman ylittänyt sille asetetut tavoitteet. Käsittelyajat näillä paikkakunnilla ovat varsin kohtuullisia. Kehittämishanke on otettu myönteisesti vastaan kaikilla siihen osallistuneilla paikkakunnilla. Viranomaistoiminta on tehostunut ja viranomaisten välinen

yhteistyö on tiivistynyt. Kokeilulla syntyneet toimintamallit näyttävät ainakin jossain määrin vakiintuneen alkuperäisillä kokeilupaikkakunnilla.

Eri paikkakunnilla on syntynyt hiukan toisistaan poikkeavia toimintamalleja. Joillakin paikkakunnilla on perustettu erityinen tiimi, jonka tehtävänä on huolehtia nuorten juttujen käsittelystä. Muutamilla paikkakunnilla on nuorten jutuille luotu erityinen seuranta- tai poimintajärjestelmänsä. Joillakin paikkakunnilla nuorten jutut on keskitetty tietyille virkamiehille. Kaikilla kokeilupaikkakunnilla hankkeen onnistuminen on pyritty varmistamaan tehostamalla tiedottamista sekä nimenomaisesti priorisoimalla nuorten juttuja.

Hyvinä toimintamalleina nuorten prosessin nopeuttamiseksi *työryhmä pitää* esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijä työskentelee poliisilaitoksella ja on siten välittömästi poliisin tavoitettavissa, henkilötutkinnan laadinta käynnistyy poliisin aloitteesta ja että sovittelumahdollisuus selvitetään jo esitutkintavaiheessa. Myös nuorten juttujen keskittäminen nuorten asioihin perehtyneelle virkamiehelle on useilla paikkakunnilla osoittautunut hyväksi ratkaisuksi.

Lainsäädännön tulkinnanvaraisuus on *työryhmän käsityksen* mukaan vaikeuttanut huolto-, hoito- ja tukijärjestelmien kytkemistä entistä tiiviimmin prosessiin. Käytännössä epäselvyyttä on aiheutunut siitä, milloin sosiaalilautakunnan edustajan tulee olla läsnä nuoren tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta tehtävässä kuulustelussa. *Työryhmä ehdottaa*, että lainsäädäntöä selvennettäisiin tältä osin. On myös nähtävissä, että ainakin joillakin paikkakunnilla sosiaalilautakunnan näkyvämpi läsnäolo nuorten prosessissa edellyttäisi sosiaalihuoltoon kohdennettuja henkilöstölisäyksiä.

Nuorten tekemien rikosten nopeutetun käsittelyn toimintatapa tulisi vakiinnuttaa tavanomaiseksi työtavaksi koko maassa. *Työryhmän käsityksen* mukaan toimintamallien valtakunnallistaminen ja vakiinnuttaminen varmistetaan parhaiten siten, että nopeutetun prosessin toimintatapa liitetään osaksi poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten tulosohjausta. *Työryhmä ehdottaa*, että nuorten nopeutetun prosessin toimintatapa asetetaan poliisille, syyttäjälaitokselle ja tuomioistuinlaitokselle jo vuoden 2004 tulostavoitteeksi. Valtakunnallinen kehittämis- ja seurantavastuu olisi oikeusministeriöllä ja sisäasiainministeriöllä.

Maamme on jakamista syyttäjien yhteistoiminta-alueisiin voidaan hyödyntää myös toimintamallien valtakunnallistamisessa. *Työryhmä ehdottaa*, että viranomaisten välistä yhteistyötä

tehostava ja koordinoiva alueellinen ryhmä perustettaisiin kaikille yhteistoiminta-alueille. Jäseninä olisivat poliisin, syyttäjän, sosiaalitoimen ja tuomioistuimen nimeämät henkilöt.

Syyttäjillä on keskeinen rooli rikosvastuun toteuttamisessa. He ovat läheisessä yhteydessä poliisiin, sosiaaliviranomaisiin ja käräjäoikeuksiin. Tämän vuoksi järjestämisvastuu ryhmien perustamisesta ja kehittämisestä tulisi *työryhmän käsityksen* mukaan olla syyttäjillä.

Työryhmä on työnsä kuluessa havainnut, että nuorten tekemien rikosten käsittelyyn kuluvan ajan seuranta on nykyisillä tilastointijärjestelmillä työlästä, jollei mahdollista. Jotta prosessin kesto voitaisiin seurata, *työryhmä ehdottaa*, että tilastointia, erityisesti SAKARI-järjestelmää tältä osin pikaisesti kehitetään.

LIITE 1

Paikkakuntakohtaiset työryhmät

JYVÄSKYLÄ

rikosylikomisario Raimo Peltovuori
käräjätuomari Raili Sahi
sosiaalityöntekijä Virpi Tikka
kihlakunnansyyttäjä Marika Visakorpi

TUUSULAN KÄRÄJÄOIKEUSPIIRI

johtava kihlakunnansyyttäjä Timo Koskimäki
rikosylikomisario Martti Moilanen
sosiaalityöntekijä Riitta Suonurmi
laamanni Esko Varjotie

KOKKOLA

osastopäällikkö Riitta Kannainen
rikoskomisario Jouni Rantanen
käräjätuomari Erkki Seppä
kihlakunnansyyttäjä Ben Weizman

LAHTI

käräjätuomari Anne Halme
rikoskomisario Kari Kajala
sosiaalityöntekijä Marja Penttilä
kihlakunnansyyttäjä Anne Åstedt

OULU

johtava kihlakunnansyyttäjä Eva Lindblad
rikoskomisario Tapani Tasanto
käräjätuomari Ritva Toivola

ROVANIEMI

johtava kihlakunnansyyttäjä Juha Isola
rikoskomisario Eljas Kannala
käräjätuomari Jyrki Kiviniemi
sosiaalityöntekijä Vuokko Gard
vs. sosiaalityöntekijä Maria-Terttu Kantola

NUORTEN RIKOSPROSESSIN SEURANTALOMAKE

Paikkakunta _____

(ikä rikoksentekehtellä)

Nimi _____ Henkilötunnus _____ - _____

a) Alle 15v b) 15-17v

POLIISI

1. Rikosilmoitusnumero/t _____	8. Kuulustelu (pvm) _____
2. Rikoksia yhteensä tutkinnassa (lkm) _____	9. Nuoren vanhemmat läsnä _____ kyllä / ei
3. Tutkinnassa olevat rikoslakirikokset ja §-kohdat

_____ | 10. Sosiaalitoimen edustaja läsnä _____ kyllä / ei |
	11. Yhteys syyttäjään (ETL 15 §) (pvm) _____
4. Muiden osallisten lukumäärä _____	12. Yhteys sosiaalitoimeen (pvm) _____
5. Rikoksen tapahtumapäivä (pvm) _____	13. Lähtenyt tutkijalta (pvm) _____
6. Tullut poliisiin tietoon (pvm) _____	14. Päätös tutkinnan päättymisestä (pvm) _____
7. Rikosilmoitus tehty (pvm) _____	15. Rangaistusvaatimus (pvm) _____
	16. Määrä: ps ____ x ____ eur = _____ eur
	17. Lähetetty etptk syyttäjälle _____

Huomautuksia jutun esitutkinnasta: _____

SYYTTÄJÄ

18. Diaarinumero _____	27. Henkilötutkinta palautettu (pvm) _____
19. Saapunut sjä-virastoon (pvm) _____	28. Syyttämättäjättämispäätös (pvm) _____
20. Annettu rangaistusmääräys (pvm) _____	29. Perusteena oleva lainkohta (§) _____
21. Pyydetty lisätutkintaa (pvm) _____	30. Syyttäjän puhuttelu (pvm) _____
22. Lähetetty sovitteluun (pvm) _____	31. Nuoren vanhemmat läsnä _____ kyllä / ei
23. Päästy sopimukseen _____ kyllä / ei	32. Sosiaalitoimen edustaja läsnä _____ kyllä / ei
24. Palautunut sovittelusta (pvm) _____	33. Syyttäjä päättänyt nostaa syytteen _____
25. Pyydetty henkilötutkintaa (pvm) _____	34. Lähetetty haastehakemus KO:lle _____
26. Henkilötutkinta laadittu (pvm) _____	

Huomautuksia jutun syyteharkinnasta: _____

TUOMIOISTUIN

35. Diaarinumero _____	44. Kaikki tiedoksiannot toimitettu (pvm) _____
36. Vastaaajien lukumäärä _____	45. Pääkäsittely pidetty (pvm) _____
37. Asianomistajien lukumäärä _____	46. Nuori läsnä _____ kyllä / ei
38. Rikosten lukumäärä _____	47. Nuoren vanhemmat läsnä _____ kyllä / ei
39. Rikosten lainkohdat (§) _____	48. Sosiaalitoimen edustaja läsnä _____ kyllä / ei
_____	49. Rangaistus _____
40. Saapunut KO:een (pvm) _____	50. Tuomitut korvaukset yhteensä _____
41. Vaatimuspyyntö aojille (pvm) _____	51. Tuomio ja asiakirjat valmiit _____
42. Haaste + kutsut (pvm) _____	52. Päätösilmoitukset vapautettu _____
43. Kutsut todistajille ja aojille (pvm) _____	

Huomautuksia tuomioistuinkäsittelystä: _____

